

लुका पॅसिओली : लेखांकनातील योगदानाचा अभ्यास

- डॉ. प्रविण एस. बोरसे

गोषवारा

१४९४ मध्ये, डबल-एंट्री अकाऊंटिंगवरील पहिले पुस्तक लुका पॅसिओली यांनी प्रकाशित केले. पॅसिओली हा फ्रान्सिस्कन फ्रियर असल्याने, त्याला फक्त फ्रियर लुका असे संबोधले जाऊ शकते. फ्रियर लुकाला “अकाऊंटिंगचे जनक” म्हणून ओळखले जाते; परंतु त्याने या प्रणालीचा शोध लावला नाही. त्याऐवजी, त्याने इटालियन पुनर्जागरण काळात व्हेनिसमधील व्यापाऱ्यांनी वापरलेल्या पद्धतीचे वर्णन केले. त्याच्या प्रणालीमध्ये बहुतेक लेखाचक्र समाविष्ट होते. जसे आपल्याला आज माहित आहे. पहिले लेखापुस्तक प्रत्यक्षात पॅसिओलीच्या गणिताच्या पुस्तकातील पाच विभागांपैकी एक होते, ज्याचे शीर्षक Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioniet Proportionalita (Everything About Arithmetic, Geometry and Proportions) होते. अकाऊंटिंगवरील हा विभाग १६ व्या शतकापर्यंत जगातील एकमेव लेखा पाठ्यपुस्तक म्हणून काम करत होता. सार्वजनिक लेखा, उद्योग आणि गैरनफा संस्थांमधील लेखाअभ्यासक, तसेच गुंतवणूकदार, कर्ज देणाऱ्या संस्था, व्यावसायिक कंपन्या आणि आर्थिक माहितीसाठी इतर सर्व वापरकर्ते हे लेखांकनाच्या विकासातील त्यांच्या महत्त्वपूर्ण भूमिकेसाठी लुका पॅसिओलीचे ऋणी आहेत.

परिचय

Leonardo da Vinci, Michelangelo, Galileo Galilei आणि Christopher Columbus यांसारखी पुनर्जागरणातील अनेक प्रसिद्ध नावे आहेत. जो तितकासा प्रसिद्ध नाही तो म्हणजे लुका पॅसिओली. तरीही, इतिहासावर पॅसिओलीचा प्रभाव, विशेषतः रेकॉर्ड-कीपिंग आणि आर्थिक अहवालासाठी लेखांकनाचा विकास, प्रचंड होता. प्रभावी लेखांकनाशिवाय, व्यवसायाचा विकास लक्षणीयरीत्या बिघडला असता, ज्यामुळे आर्थिक विकास मर्यादित झाला असता आणि त्या बदल्यात, जगभरातील लोकांच्या जीवनमानाच्या वाढत्या दर्जाचा आनंद लुटला गेला असता. पुनर्जागरण काळातील इतर काही व्यक्तींइतकी प्रसिद्ध नसताना, पॅसिओलीने एक पुस्तक लिहिले. ज्याने सर्व काही बदलले.

फ्रियर लुकायांचे पुस्तक

१४९४ मध्ये, डबल-एंटी अकाऊंटिंगवरील पहिले पुस्तक प्रकाशित झाले. लेखक, लुका पॅसिओली, एक इटालियन होता. अकाऊंटिंगवर त्याचा प्रभाव इतका मोठा होता की, पाच शतकांनंतर, जगभरातील लेखापाल San Sepulcro या इटालियन गावात पुस्तकाच्या प्रकाशनाचा वर्धापन दिन साजरा करण्यासाठी एकत्र आले. पॅसिओलीच्या गणिताच्या पुस्तकातील पाच विभागांपैकी पहिले लेखापुस्तक प्रत्यक्षात होते, ज्याचे शीर्षक होते अंकगणित, भूमिती आणि प्रमाणांविषयी सर्वकाही. अकाऊंटिंगवरील हा विभाग १६ व्या शतकापर्यंत जगातील एकमेव लेखा पाठ्यपुस्तक म्हणून काम करत होता.

पॅसिओली हा फ्रान्सिस्कन फ्रियर असल्याने, त्याला फक्त फ्रियर लुका असे संबोधले जाऊ शकते. फ्रियर लुकाला “अकाऊंटिंगचे जनक” म्हटले जाते; परंतु त्याने या प्रणालीचा शोध लावला नाही. त्याऐवजी, त्याने इटालियन पुनर्जागरण काळात व्हेनिसमध्ये व्यापारी, ऊर्फ व्यावसायिकांनी वापरलेल्या पद्धतीचे वर्णन केले. त्याच्या प्रणालीमध्ये बहुतेक लेखाचक्र समाविष्ट होते जसे आपल्याला आज माहित आहे. उदाहरणार्थ, त्याने जर्नल्स आणि लेजर्सच्या वापराचे वर्णन केले आणि त्याने चेतावनी दिली की, डेबिट, क्रेडिट्सच्या बरोबरीने होईपर्यंत एखाद्या व्यक्तीने रात्री झोपू नये. त्याच्या लेजरमध्ये मालमत्ता, दायित्वे, भांडवल, उत्पन्न आणि खर्चाची खाती समाविष्ट होती. फ्रियर लुकाने वर्षाच्या शेवटी बंद होणाऱ्या नोंदींचे प्रात्यक्षिक केले आणि संतुलित खातेवही सिद्ध करण्यासाठी चाचणी शिल्लक वापरली जावी असा प्रस्ताव दिला. त्यांनी पुढे लेखांकन नैतिकतेपासून ते cost accounting पर्यंतच्या विस्तृत विषयांचा उल्लेख केला.

पॅसिओली १४९४ मध्ये ४९ वर्षांचा होता, कोलंबसने अमेरिकेचा शोध लावल्यानंतर फक्त दोन वर्षांनी, जेव्हा तो व्हेनिसला त्याच्या पाचव्या पुस्तकाच्या प्रकाशनासाठी परतला, Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioniet Proportionalita (Everything About Arithmetic, Geometry and Proportions) हे पुस्तक डायजेस्ट आणि विद्यमान गणितीय ज्ञानासाठी मार्गदर्शक म्हणून लिहिले गेले होते आणि लेझ-ज़शशळिपस हा पाच विषयांपैकी फक्त एक विषय होता.

Vecchio आणि Nuovo

फ्रियर लुका यांनी यावर जोर दिला की, खात्यांमध्ये देय आणि प्राप्त करण्यायोग्य खाती यासारख्या “आवडी आणि विरोध दोन्ही” आहेत आणि व्यवसाय व्यवस्थापकांनी व्यवहारांच्या “dual aspect” बद्दल जागरूक असले पाहिजे (Littleton, 1933). व्हेनिसमध्ये वापरात असलेली दोन प्राथमिक

लेजर पुस्तके libro reale vecchio आणि libro reale nuovo होती.

कालांतराने vecchio वापरला गेला आणि त्याची जागा nuovo ने घेतली, ज्यामध्ये एकल पृष्ठे अनुलंब विभाजित होती, ज्यामुळे डावीकडे डेबिट आणि उजवीकडे क्रेडिट्स मिळू शकतील, अगदी समकालीन अकाउंटिंग लेजर्सप्रमाणे. बहुतेक व्यवसाय व्यवस्थापकांनी लेजरमध्ये व्यवहार नोंदवले, जे व्यवसाय मालकांनी ठेवलेल्या व्यवहारांशी समेट केले गेले. खाती नफा आणि तोटा खात्यात बंद केली गेली, आधुनिक पद्धतीप्रमाणे, जी नंतर मालकाच्या भांडवली खात्यात बंद केली गेली. लेजरमध्ये नोंदी पोस्ट करण्यापूर्वी, व्यवसाय व्यवस्थापक सुरुवातीला जर्नलमध्ये व्यवहार रेकॉर्ड करतात. फ्रियर लुकाच्या पुस्तकापूर्वी ही लेखापद्धत व्हेनिसमध्ये चांगली प्रस्थापित झाली असताना, त्याच्या पुस्तकाने double-entry accounting चा जगभरात प्रसार केला.

ऐतिहासिक प्रभाव

फ्रियर लुकाने मांडलेल्या book-keeping तंत्राचे असंख्य छोटे-छोटे तपशील ग्रंथ आणि व्यवसायात किमान पुढील चार शतके पाळले गेले, जसे की लेखा इतिहासकार Henry Rand Hatfield म्हणतात, “आपल्या कोटाच्या बाहीवरील बटणांसारखे टिकून राहाणे, त्यांचे महत्त्व नाहीसे झाल्यानंतर बरेच दिवस” (जॉन्सन आणि किहलस्टेड, २००५). १० नोव्हेंबर १४९४ रोजी छापण्यात आले होते हे फ्रियर लुकाचे कार्य कदाचित प्रकाशनाच्या वेळीही संभाव्य महत्त्वपूर्ण मानले जात असल्याचा सर्वांत चांगला पुरावा.

लेखाव्यवसायाचा समृद्ध इतिहास आहे. ज्यामध्ये प्राचीन मुळे आणि विविध संस्कृतींचा समावेश आहे. नवीन मानके विकसित होत असताना आणि तंत्रज्ञानात सुधारणा होत असताना, लेखांकनाची मुख्य कारभारी भूमिका तशीच राहिली, रोमन बुककीपर्स व मध्ययुगीन ब्रिटनच्या मॅनोरियल अकाउंटंट्सपर्यंत. फ्रियर लुकाच्या काळातील अकाउंटंट्स, २१व्या शतकातील आधुनिक काळातील अकाउंटंट्स अपरिवर्तित राहातात.

निष्कर्ष

फ्रियर लुका पॅसिओलीने लेखांकनाचे जग बदलून टाकले, ज्यामुळे व्यवसाय व्यवस्थापकांना अंतर्गत कामकाजाचा मागोवा कसा ठेवता आला आणि त्याद्वारे अधिक कार्यक्षमता आणि नफा मिळवता आला. ५०० वर्षांहून अधिक काळ दुहेरी-प्रवेश लेखांकनाची मूलभूत तत्त्वे मोठ्या प्रमाणात अपरिवर्तित आहेत. या मूलभूत गोष्टी व्यवसायाच्या प्रगतीसाठी आवश्यक होत्या, ज्यात भांडवल बाजार-प्रणाली आणि आधुनिक अर्थव्यवस्थांचा विकास समाविष्ट आहे, ज्यामुळे जगभरातील लोकांसाठी जीवनमानाचा सतत वाढणारा दर्जा सुलभ झाला.

सार्वजनिक लेखा, उद्योग आणि गैर-नफा संस्थांमधील लेखा अभ्यासक, तसेच गुंतवणूकदार, कर्ज देणाऱ्या संस्था, व्यावसायिक कंपन्या आणि आर्थिक माहितीसाठी इतर सर्व वापरकर्ते हे लेखांकनाच्या विकासातील त्यांच्या महत्त्वपूर्ण भूमिकेसाठी लुका पॅसिओलीचे ऋणी आहेत.

संदर्भ :

१. Geijsbeek, J.B. (1914), Ancient Double Entry Bookkeeping: Lucas Pacioli's Treatise, 1914).
२. Littleton, A.C. (1933), The Antecedents of Double-Entry Bookkeeping in: Littleton, A.C. Accounting Evolution to 1900, New York, NY, Russell.
३. Brown, G. Johnson, K. (1963), Paciolo on Accounting, New York, NY, McGraw-Hill Book Company.
४. Brown, R. (1968), History of Accounts and Accountants, New York, NY, Augustus M. Kelly Publishers.
५. Green, W. L. (1968), Brief Resume of the Life of Luca Pacioli and His Book Entitled Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioniet Proportionalita in: Chatfield, M., Contemporary Studies in the Evolution of Accounting Thought, New York, NY, Augustus M. Kelly Publishers.
६. Kojima, O. (1995), Accounting History, Osaka, Japan, A.N. Offset Co., Ltd.
७. Johnsson, H. V., Kihlstedt, P. E. (2005), Performance-based reporting: new management tools for unpredictable times. New York: John Wiley Sons.
८. Axtell, Jenifer M., Smith, L.M., Tervo, W. (2017), The Advent of Accounting in Business Governance: From Ancient Scribes to Modern Practitioners. International Journal of Business Governance and Ethics, 12(1): 21-46.
९. Smith, L.M. (2018), Timeline of Key Events Regarding Accounting and Financial Reporting. Retrieved on 7, March 2018 from <<https://goo.gl/tQs22T>>.
१०. www.wikipedia.org <http://www.wikipedia.org>>
११. <www.google.com>